

For citation / Atf için:

ŞİK, Z. (2025). 1864-1923 yılları arasında Konya ve Konya'ya bağlı yerlerde depremlerin Osmanlı Arşivlerine göre değerlendirilmesi. *Kastamonu İnsan ve Toplum Dergisi – KİTOD* 3(6), 287–302.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17630685>, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kitod>

1864-1923 yılları arasında Konya ve Konya'ya bağlı yerlerde depremlerin Osmanlı Arşivlerine göre değerlendirilmesi

Evaluation of earthquakes in Konya and its districts between 1864 and 1923 according to the
Ottoman Archives

Zafer ŞİK

YL Öğrencisi. KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih, 42020, Konya,
Türkiye

E-mail: mavihece@gmail.com

ORCID: 0009-0001-1176-6031

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Gönderilme Tarihi / Submission Date:

10/10/2025

Revizyon Tarihleri / Revision Dates:

26/10/2025 (Minör r.)

Kabul Tarihi / Accepted Date:

11/11/2025

Etik Beyan / Ethics Statement

- ✓ Yazar(lar), çalışmanın etik kurul onayına tabi olmadığını beyan eder(ler).
- ✓ The author(s) declare(s) that the study is not subject to ethics committee approval.

Araştırmacıların çalışmaya katkısı / Researchers' contribution to the study

1. Yazarın katkısı: Makaleyi yazdı, verileri topladı ve sonuçları analiz etti/raporladı (%100).
- Author contribution: Wrote the article, collected the data and analyzed/reported the results (100%).

Çıkar çatışması / Conflict of interest

Yazar(lar) bu çalışmada olası bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.
The author(s) declare(s) that there is no potential conflict of interest in this study.

Benzerlik / Similarity

Bu çalışma iThenticate programında taranmıştır. Nihai benzerlik oranı %2'dir.
This study was scanned using the iThenticate program. The final similarity rate is 2%.

1864-1923 1864-1923 yılları arasında Konya ve Konya'ya bağlı yerlerde depremlerin Osmanlı Arşivlerine göre değerlendirilmesi

Öz

Depremler, yalnızca günümüzde değil, insan yaşamı ve yerleşim tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Konya vilayeti sınırları içinde meydana gelen depremleri arşiv belgeleri ve dönemin süreli yayınları ışığında incelemektedir. Konya vilayeti, o dönemde günümüz Konya sınırlarının ötesinde Karaman, Niğde, Burdur, Aksaray, Isparta ve Antalya'nın bazı bölgelerini de kapsamaktaydı. Çalışmanın temel amacı, Osmanlı arşivlerinde yer alan belgeler üzerinden Konya ve çevresindeki depremlerin tarihsel seyrini ortaya koymak ve bu konuda literatürdeki boşluğu gidermektir. Bu bağlamda, 19. yüzyıl boyunca kayıtlara geçen depremler; nerelerde yaşandıkları, yol açtıkları hasar türleri, insan kayıpları ve hayvan zayıyat miktarı ile sonrasında yapılan faaliyet ve talepler yönüyle ele alınmıştır. Özellikle 1866 Ilgın depremi, dönemin arşiv belgeleri çerçevesinde ayrıntılı biçimde incelenmiş ve Konya depremlerine dair bilgilere de yer verilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin son döneminde Konya vilayetinde depremlerin toplumsal ve idari yansımaları bütüncül bir bakışla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Konya, Ilgın Depremi, Burdur Depremi, Akşehir Depremi

Evaluation of earthquakes in Konya and its districts between 1864 and 1923 according to Ottoman Archives

Abstract

Earthquakes hold significant importance not only in the present day but also in the history of human life and settlement. This study examines the earthquakes that occurred within the borders of the Konya province during the late Ottoman period, in light of archival documents and periodical publications of the time. During that era, the Konya province encompassed a much wider area than today's administrative boundaries, including parts of Karaman, Niğde, Burdur, Aksaray, Isparta and Antalya. The main objective of this study is to reveal the historical course of earthquakes in Konya and its surroundings based on documents preserved in the Ottoman archives and to fill an existing gap in the literature on the subject. In this context, earthquakes recorded throughout the 19th century are analyzed in terms of their locations, types of damage caused, human casualties, loss of livestock, and subsequent administrative actions and requests. In particular, the 1866 Ilgın earthquake is examined in detail within the framework of archival materials, alongside additional information regarding other earthquakes in the Konya region. Thus, the social and administrative reflections of earthquakes in the Konya province during the late Ottoman period are evaluated from a comprehensive perspective.

Keywords: Earthquake, Konya, Ilgın Earthquake, Burdur Earthquake, Akşehir Earthquake

EXTENDED ABSTRACT

This study examines earthquakes that occurred in Konya and its dependent regions between 1864 and 1923 through the lens of Ottoman archival documents. Beyond their destructive physical impact, earthquakes are analyzed as indicators of the Ottoman Empire's institutional response to disasters, its relief mechanisms, and the culture of social solidarity that emerged in the face of natural calamities. The main objective is to reveal how earthquakes within the late Ottoman Konya province were recorded, how the state and local communities reacted, and what administrative and logistical measures were employed in disaster management.

The research is based on the administrative boundaries defined by the Provincial Regulation (Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi) of 1864, which included the districts of Karaman, Niğde, Burdur, Teke (Antalya) and Isparta near Konya. Primary archival materials from the Ottoman Archives (BOA) and the Republic Archives (BCA) were examined, focusing on major earthquakes such as Ilgın (1866), Akşehir (1887), Burdur (1892), the Konya–Isparta–Burdur sequence of 1914, the Akşehir earthquake of 1918, and the Konya earthquake of 1921. Official

correspondence, telegrams, relief records (iane) and provincial reports were analyzed alongside manuscripts such as *Acâibü'l-Mahlûkat*.

Findings reveal that the Ottoman disaster management framework anticipated many aspects of today's "crisis coordination" systems. Upon the occurrence of an earthquake, the provincial governor immediately reported to the Ministry of the Interior (Dâhiliye Nezareti), assessed the damage, and organized relief efforts. Basic needs such as shelter, food, medicine, and bread were prioritized, while interprovincial donations—referred to as *iane*—were mobilized to aid victims. Tax exemptions were also introduced: property and income taxes for affected residents were reduced to one-fourth or deferred for a year, alleviating their economic burden.

The 1866 Ilgın earthquake provides a striking example of early disaster perception. Its magnitude was expressed through terms like "five to ten cannon shots," and local scholars interpreted it as a divine warning, recommending *istighfar* (prayer for forgiveness) and the digging of wells near thermal springs to release underground energy. In contrast, the 1887 Akşehir and 1892 Burdur earthquakes highlight the growing administrative capacity of the Ottoman state, with telegraph networks enabling real-time reporting and damage-based financial aid requests. During the 1914 earthquake series, reports by Governor Azmi Bey described thousands of collapsed houses and hundreds of fatalities, emphasizing the urgent need for medical assistance and tents. The contribution of 25,000 kuruş from the Syrian Province demonstrates the institutionalized interprovincial solidarity within the Empire.

Another remarkable finding is the flexible allocation of relief funds. Archival evidence shows that money raised for earthquake victims could also be used for refugees and immigrants (*muhacir* and *mülteci*) in need, reflecting a broad humanitarian understanding of social welfare. Additionally, some records document geological phenomena such as the emergence of hot springs, the formation of sinkholes (*obruk*) and floods accompanying seismic activity—providing valuable data not only for historians but also for natural scientists.

Ottoman archival records concerning Konya and its environs reveal a sophisticated and multi-layered disaster management system. The state's rapid mobilization of administrative and social resources, tax adjustments, and communication through telegraphs demonstrate the flexibility and efficiency of the Ottoman bureaucracy. Moreover, the inclusion of refugees and the coordination among provinces highlight the depth of social solidarity embedded in the imperial governance system. These findings contribute to our understanding of the historical roots of modern disaster management and underscore the significance of archival research in reconstructing the evolution of institutional resilience in Ottoman Anatolia.

This study also underscores the importance of integrating historical seismology with modern disaster research. Ottoman archival sources not only document administrative responses but also provide empirical observations that complement geological and seismographic data. By comparing descriptions of ground motion, aftershocks, and the spatial distribution of damage, it becomes possible to reconstruct the seismic intensity and impact zones of past earthquakes in Central Anatolia. Such interdisciplinary use of archival evidence can enhance contemporary risk assessments and help identify regions with persistent seismic vulnerability. Furthermore, these documents reveal how environmental and human factors—such as settlement patterns, construction materials, and water sources—shaped the scale of destruction and recovery.

Another aspect illuminated by this research is the moral and religious dimension of disaster perception in late Ottoman society. Official reports frequently contained both administrative evaluations and spiritual reflections, demonstrating how natural phenomena were interpreted through a dual lens of divine providence and empirical observation. This blend of faith and pragmatism contributed to community cohesion and facilitated public cooperation during recovery efforts.

Finally, the study highlights how the Ottoman model of governance in Konya served as a bridge between traditional imperial administration and the emerging modern bureaucratic state of the Republic. The lessons drawn from these experiences illustrate the continuity of institutional learning and collective memory in Turkish disaster management history. In this respect, the archival records of earthquakes in Konya represent not only historical testimonies of suffering and resilience but also invaluable sources for understanding the cultural foundations of disaster governance in Anatolia.

GİRİŞ

Günümüzde depreme maruz kalanlar için “depremzede” ifadesi kullanılırken, Osmanlı döneminde arşivlerde “müsâibzede”, “müsâibzedegân” (musibete uğramış olanlar), “felaketzede”, “düçar-ı felaket”, “felâketzedegân”, “harekât-ı arziyye müsâibîni” ve “hareket-i arz müsâibîni” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Osmanlı'da da bir yerde deprem olduğunda oranın en yüksek mülki amiri, şehrin depremlerle alakadar bütün kalemleriyle tek tek ilgilendiği ve bu durumu Dâhiliye Nezaretine bildirip Nezaretle koordineli bir şekilde halkın zararının tazminine çalıştıkları görülmektedir. Halkın aç ve sefalette kalmaması adına en başta barınma, ilaç ve ekmek gibi temel gıdaların temini sağlandığı bildirilmektedir. Bununla beraber sair vilayetlerdeki ahalinin seferber olduğu ve depremzedeler için iane (yardım) denilen gerek nakdi gerekse gayr-i nakdi desteklerle halkın ihtiyaçlarının teminine çalışıldığı anlaşılmaktadır. Depreme maruz kalan ahaliden vergi binde dörde kadar düşürüldüğü ve zaruret halinde o bir yıl boyunca vergilerin ertelendiği de görülmektedir. Yazışmalar telgrafla gerçekleştirilir ve deprem hakkında detaylı bilgiler merkeze aktarılırdı. Depremin şiddeti için “top şiddeti”, “top atışı” gibi tabirler kullanıldığı ve “200 top şiddeti” ve “10 top atışı” gibi ifadelerle izah edildiği görülmektedir.

Devlet arşivlerinde Konya ile alakadar deprem belgelerine 19. asrın ikinci yarısından sonrasını kapsadığından bu çalışmada, 1864-1923 yılları arasındaki Konya depremleri incelenmiştir. İnceleme sırasında, 1864 yılında kabul edilen Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi'ndeki sınırlar esas alınmıştır. Bu nizamnameye göre Konya; Niğde, Burdur, Teke (Antalya) ve Karaman sancaklarından oluşmaktadır.

1866 ILGIN DEPREMİ

İlgın depremine kadar gerek Selçuklu devleti zamanında gerekse Osmanlı devleti zamanında Konya sınırları dahilinde bir deprem kaydına rastlanılmamıştır (Yiğit, 2023, s.237-241).

Konya bölgesinde uzun ve potansiyel olarak aktif faylar bulunmakla birlikte, son 500 yılda yıkıcı depremler nadirdir. Bunun nedeni, fayların deprem üretme döngüsünün yüzlerce veya binlerce yıl sürmesidir. Bu durum Konya'yı Türkiye'de deprem riski en düşük bölgelerden biri yaparken, yıkıcı depremin tamamen imkânsız olduğu anlamına gelmemektedir (Durduran, Eren, Kansun, Sarı, Gebze, 2010).

Konya vilayeti sınırları dahilinde arşivlerdeki ilk deprem kaydı 27 Ocak 1866'da Ilgın'da bir deprem meydana gelmiştir. Arşiv kayıtlarında 27 Ocak'tan beri gece gündüz depremler olduğu, 1 Mart gecesi sabaha kadar beş, 2 Mart gecesi dört ve gündüz bir, 4 Mart gecesi on ve ertesi

sekiz sularında ise çok şiddetli bir deprem daha meydana geldiği belirtilmiştir. Depremlerin şiddetinin, 5-10 topun birden atılması kadar etkili olduğu bildirilmektedir.

Depremler sonucunda, halkın evlerinden dışarı çıkıp bahçelere yerleşmek zorunda kaldıkları kaydedilmiştir. Bu durum karşısında, alimler ve halk bir araya gelerek dua ve istiğfara başlamışlardır. Depremlerin son bulması için Konya âlimlerinden dua ve tilavet taleplerinin olduğu ve konunun müftüye havale edildiği görülmektedir. Ayrıca Ilgın kazasında “ılıca” olarak tabir edilen kaplıcaların bulunması cihetiyle madenin sıkışmasından dolayı hareket-i arzın yani depremin meydana geldiği ve dönemin hükemâ denilen bilim insanlarının depremin neden olduğunda dair açıklamaları sebebiyle yer altındaki enerjiyi düşürmek adına kaplıca civarına tedbir olarak birkaç kuyu açıldığı ve beş vakit namazın akabinde de istiğfar duasına devam edilmesi gerektiği beyan edilmiştir.

Yer altında birikmiş olan bu enerjinin boşaltılması adına kaplıcanın civarında açılan kuyulardan sıcak su çıktığı fakat buna rağmen depremlerin devam açıklanmıştır. Hatta 22 Mart 1866 (5 Zilkade 1882) tarihinde perşembe günü saat 6 sularında şiddetli bir deprem daha meydana gelmiş ve tarihi Pir Hüseyin¹ minaresi şerefesinin bir tarafı yıkılmış ve minare de az da olsa gündeğümü denilen doğu tarafına eğilmiştir. Depremde yaklaşık 20 ev, bazı evlerin ihata duvarları yıkılmış ve bazı hanelerin binası dahi yarılmış ise can kaybı yaşanmamıştır. Fakat ahali evlerine girmekten korktukları için palan ve araba örtüsünden çadırlar kurup bir müddet bahçelerde kalmaya mecbur olurlar. Sonrasında hem kaplıcanın hem de yeni açılan kuyuların suyu çekilmiş olsa da zaman zaman hafif artçı depremlerin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu depremden dolayı evleri yıkılan veya oturulmayacak derecede olup da bahçelerde çadırdaki kalanların durum ve tespiti ve maddi imkânı olmayanlara gerekli muavenetin yapılması için bir araştırma başlatıldığı görülmektedir. Ayrıca Ilgın’da bu depremde Posta Caddesi’nde Bulasan köprüsünün dahi çatladığı bilgisine ulaşılmıştır (BOA, A.MKT.MHM., 354/43).

1866’daki Ilgın depreminde evleri yıkılanların mahalle mahalle tespit edildiği görülmektedir. 25 Haziran 1866 tarihli bu kayıta (Muşmal, 2008, s.517-528): Huşi Mahallesi, Türibi Mahallesi, Kasab Ali Mahallesi, Behlül Bey Mahallesi, Bali Fakih Mahallesi, Uçarı Mahallesi, Şeyh Bedreddin Mahallesi, Zincirli Mahallesi, Şeyh Cârullah Mahallesi, Ahi Evran Mahallesi, Köşk Mahallesi, Çavuş Mahallesi ve Şeyh Vefa mahallesinde yıkılan toplam 34 dört bab hane, duvar, çardak, sayfiye yani yazlık, samanlık veya ahırları yıkılan şahısların isimleri ile beraber toplamda 24 bin 100 guruşluk zayıatları olduğu ve köprünün tamiri için de 5000 guruş masrafı

¹ Osmanlıca vesikada kâtip imla hatası yaparak *Pir Hasan* yazmıştır veya *ye* harfinin iki noktasını katmayı unutmuştur.

olduğu tespit edilmiştir. Devlet arşivlerinde geçen belgede aynı mahallede başka başka evlerin depremde zarar görmesi durumunda mahallenin adı tekraren yazılmak yerine “mezbur” ifadesiyle kaydedildiği görülmüştür.

Aynı depremde zarar gören Bulasan köprüsünün tamiri için gerekli masraflar; kireç, usta günlüğü, amele ücreti ile kireç ve taş çekmek üzere araba ücreti olarak sıralandığı görülmektedir (BOA, İ.MVL., 562/25245).

O dönemde ana deprem ve artçı deprem ayırımı olmadığından şiddetli ve hafif tabirlerinin kullanıldığını ve bazı vesikalarda “aralık aralık devam etmekte” ifadesiyle artçı depremleri kast ettikleri anlaşılmaktadır (BOA, Y.PRK.SRN., 3/50).

DEPREM NEDİR, SEBEPLERİ NELERDİR VE NASIL ÖLÇÜLÜR?

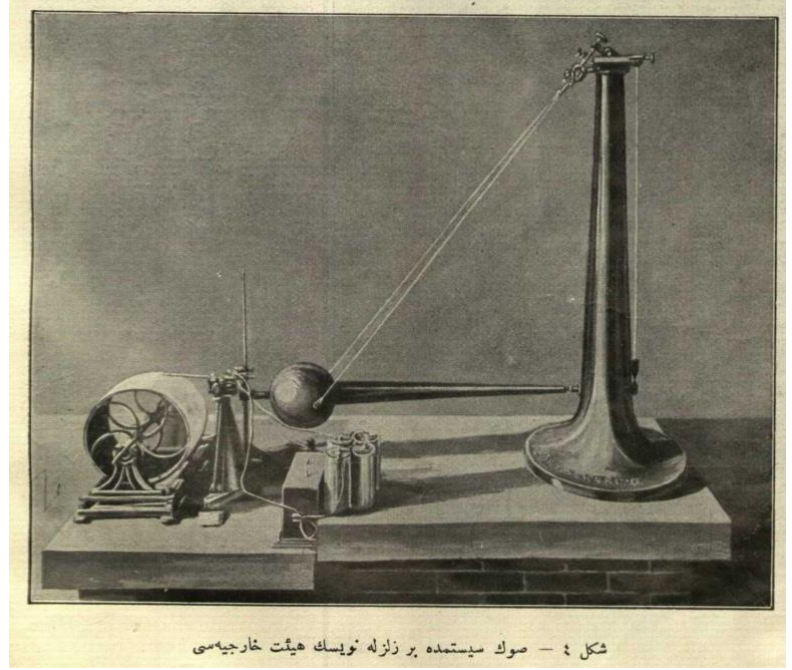
Ali Muzaffer, Mektep dergisinde depremi; hareket-i arz (zelzele) sath-ı arzın sarsılmasıdır, şeklinde ifade etmiştir. Yani yeryüzünün sarsıntı geçirmesi olarak açıklamıştır. Nedenini ise yer altındaki madenlerin birbirine çarpışması olarak kaydeder. Depremi layıkıyla anlayabilmek için her şeyden önce, yeryüzünün merkezinde şiddetli bir ateş olduğunu bilmek gerekir. Hatta Avrupa’da açılan artezyen kuyuları aracılığıyla edilen tecrübelerle göre yeryüzünün merkezine doğru sıcaklığın düzenli bir şekilde arttığı, kaplıcaların, yanar dağların ve sair sıcak maden sularının bu yeryüzü merkezi sıcaklığıyla bağlantılı olduğu meydana çıkartılmıştır (Ali Muzaffer, 1302/1892, s.108-111).

Mecmua-i Ebuzziya’da ise depremin oluşumu; yeryüzü boşluğunda biriken sular gerek arzın merkez sıcaklığı ve gerekse yanmaya elverişli cisimlerin hava baskısıyla yanmasından dolayı buhara çevrilip havaya yükselmek için bir yol aradığı ve gitgide şiddetini artırdığından artık kabına sığmayacak duruma geldiğinde sıkıştığı yerleri zor ve şiddetle yarmasında deprem olur, denilmiştir (Mecmua-i Ebuzziya, 1881, s.529.).

Depremler şiddeti kayıt için sismograf aletleri kullanılmıştır. Sismograf cihazının Osmanlı devletindeki adı ise zelzele-nüvîs olduğu ve ilk zelzele-nüvisin 1784 yılında Domenico Salsano tarafından icat edilmiştir. İlk zelzele-nüvisler sarsıntı sırasında aletin sivri ucu kuma dokunduğunda meydana getirdiği çizgilerle ölçülürken daha sonra Kaçyanora cihazı geliştirip civa kullanmaya başlamıştır. Deprem zamanında civa sallanan tarafa göre sekiz delikten birine doğru kayıp altta bulunan fincana dökülürdü. Alet zamanla geliştirip 1900’lü yılların başlarında deprem hareketini kalemle çizebilecek konuma kadar geliştirilmiştir. (Şehbal, 1909, s.32-33.).

Civali zelzele-nüvis aleti

Son sistem zelzele-nüvisin dış görünüşü

1887 AKŞEHİR DEPREMLERİ

Dönemin Konya valisi Memduh Bey'in 1 Ekim 1887'de (19 Eylül 1303 Cumartesi) Dâhiliye Nezareti'ne yazdığı telgrafta, bir gün önce cuma günü Isparta'da saat dördü beş geçe şiddetli ve sürekli bir deprem meydana geldiği, ardından bir dakika arayla iki deprem daha olduğu, aynı gün Burdur'da saat dördü on iki geçe meydana gelen depremin ise yarım dakika kadar sürdüğü ve bu depremlerde herhangi bir olumsuzluk yaşanmadığı belirtilmektedir (BOA, Y.A.HUS., 207/30).

Memduh Bey'in 2 Ekim 1887 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne yolladığı bir diğer telgrafta Burdur'da şiddetlice ve Akşehir'de hafifçe bir deprem olduğu ve bu depremde herhangi bir can ve mal kaybının olmadığını anlaşılmıştır (BOA, Y.A.HUS., 207/35).

22 Eylül 1303'te ise Sadrazam Kâmil Paşa'nın bu depremle ilgili padişaha yazılı bilgi aktardığı görülmektedir.

Esasen coğrafya olarak birbirine yakın olan Burdur, Isparta'da meydana gelen depremler yine buralara yakın olan Akşehir'de şiddetini kısmen düşürerek kendini hissettirdiğini görülmüştür.

Isparta, Burdur ve Akşehir'de bu depremler olurken, bu bölgelere yakın Beyşehir'de ise aynı tarihlerde şiddetli yağmur ve dolu sellere neden olmuştur. Homa köyünde yaklaşık 150 hayvan telef olmuş, çok miktarda erzak ve eşya zarar görmüş, diğer köylerde ise tahminen 5.485 çift şinik çeşitli zahirenin zayı olduğu Konya valisi Memduh Bey'in telgrafından anlaşılmaktadır. (BOA, Y.A.HUS., 207/30).

294 1864-1923 yılları arasında Konya ve Konya'ya bağlı yerlerde depremlerin Osmanlı Arşivlerine göre değerlendirilmesi

Depremleri can ve mal kaybına sebebiyet vermesi dışında bazı bölgelerde kaynak sularının meydana çıkmasında rol aldıkları da görülmektedir (BOA, A.MKT.MHM.354-43).

Günümüzde obruk olarak adlandırılan çukurların depremten sonra ortaya çıktığı, Burdur'da ise yarım dönüm büyüklüğündeki bir bağın yarılarak aşağıya indiği kaydedilmiştir (BOA, DH.MKT., 1992/122).

Depremin önceden tespit edilemeyeceği konusu eski zamandan beri üzerinde düşünülen ve araştırmalar yapılan önemli bir konudur. 1894 yılında Avusturyalı Mösyö Novak isminde birinin güneş lekelerinin deprem belirtisi olduğuna dair çalışmaları olduğu beyan edilmiştir (BOA, Y.A.HUS., 305/16). Mösyö Novak İstanbul sınırları içindeki bir coğrafi hat üzerine, belirli tarihlerde atmosferik değişiklikler olabileceğini bir bilim insanı arkadaşıyla paylaşmıştır (Elmas, 2023, s.95-96).

1892 BURDUR DEPREMİ

1892 yılında Burdur'da şiddetli bir deprem olduğu anlaşılmaktadır. Depremin, 24 Ağustos Salı günü saat dört civarında başlayıp belirli aralıklarla devam ettiği görülmüş, 500 kadar bağ ve bahçe duvarı, muhtelif yerlerde 37 hanenin duvarı yıkılmış veya yarılmış olduğu ve bunların haricinde 32 cami minaresi, bir sıbyan mektebi zarar gördüğünden belediye tarafından yıktırılmıştır. Hükümet konağı ve aynı zamanda erkek ve kadın hapishanelerinin çatılarında çatlaklıklar olduğu bildirilmiştir ² (BOA, Y.PRK.SRN., 3/50).

Bir telgrafta, hükümet konağı ile hapishanenin tehlikede olduğu, gerekli yerlerin tahliye edilip yıkılması, hapishanedekilerin uygun bir yere nakledilmesi ve bu binaların tamiri için 25 bin guruşun kullanılmasına izin verilmesi talebinde bulunulduğu anlaşılmaktadır (BOA, BEO, 62/4581).

² Nezaret'e gelen servis suretidir:

Cenab-ı Hak cümle bilad-ı İslamiyyeyi ekdar-ı kevnîyyeden masun buyursun. Şehr-i halin onbirinci dünkü Salı günü saat dört raddelerinde bed' ile bugün saat yedi buçuğa kadar hala aralık aralık şedid ve hafif suretle devam etmekte olan hareket-i arzdan dolayı beledi ve zabıta marifetleriyle edilen tahkikattan müsteban olduğu üzere haricen kasaba etrafında beş yüz kadar bağ ve bahçe divarı ve kapuları münhedim olmuş ve yarım saat mesafede yarım dönüm mikdarı bağ yarılarak aşağı inmiş ve dört memlekette hamd olsun nüfusça telefât yogise de derdest-i tahkik bulunan on iki mahalleden başka diğer mahallatta divarı yıkılmış ve yarılmış ve zedelenmiş hane otuz yedi adede varmış ve otuz iki cami'-i şerif minaresiyle bir sıbyan mektebi hal-i tehlikeye gelmiş ve bütün bütün tehlikede bulunanlar bir taraftan beledi marifetiyle yıkdırılmakta bulunmuştur. Ve hükümet dairesi cihetine gelince zükur ve nisa hapishane ebniyeleri sakfindan ayrılmış ve divarları inhidam derecesine gelmiş olmasıyla şu hâlde mahbusın ikamesi maazallahı teala telef-i nüfusa sebebiyet vereceği cihetle mahzurdan salim olmadığı misillü hükümet konağının dahi bir ciheti ve derununda sandık odasından yarılmış olduğu fi 12 Ağustos sene (1)308 tarihiyle Burdur mutasarrıfının vilayete olan telgrafı üzerine maruzdur ferman. fi 13 Ağustos sene (1)308 Hüsnü Serkurena Bey efendiye

Konya başmüdürlüğünden alınan telgrafname bâlâda maruzdur ferman. fi 13 Ağustos sene (1)308. (BOA, Y.PRK.SRN., 3/50)

1914 DEPREMLERİ

1914 yılının ekim ayı içerisinde Anadolu’da on dört deprem meydana geldiği kaydedilmiştir. Bunlardan 5-6 tanesinin ise Konya sınırları içinde meydana gelmiştir.

Depremlerin yoğun yaşandığı bu dönemde çeşitli vilayetlerde 3 Ekim 1914 (R. 20 Eylül 1330)’den itibaren Konya ile alakadar olan depremlerin kayıtlara şöyle geçtiği görülmüştür:

21 Eylül sene minhu (3 Ekim 1914) tarihinde Konya’da şiddetlice bir, Beğşehir’nde iki defa hafif surette zelzele olun hasarı mucib olmadığı Konya Vilayeti’nden

22 Eylül’de (4 Ekim 1914) Akşehir ve Seydişehir’nde şiddetlice hareket-i arz olmuş ise de hasarı mucib olmadığı Konya Vilayeti’nden

25 Eylül sene 330 (7 Ekim 1914) tarihinde tezelzülât-ı arziyyenin el-yevm devam etmekte olduğu Konya Vilayeti’nden

4 Teşrin-i Evvel sene minhu (17 Ekim 1914) Isparta’nın Keçiborlu nahiyesine tabi İlyasbey karyesinde Akpınar mevkiinde yirmi göz kadar kükürtlü sıcak su nebe’an ederek dört saatlik araziye istila eylediği Konya Vilayeti’nden iş’ar kılınmıştır.

1914 yılı ekim ayında Konya vilayeti dâhilinde ve çevresinde (Konya, Beyşehir, Akşehir, Seydişehir ve Isparta-Keçiborlu) bir dizi yer sarsıntısı meydana gelmiş, bu depremler hissedilir şiddette olmasına rağmen önemli bir hasara yol açmamıştır. Ayrıca aynı dönemde Keçiborlu’ya bağlı İlyasbey köyü yakınlarında kükürtlü sıcak su kaynaklarının yüzeye çıkmıştır (BOA, DH.İ.UM. EK., 89/33).

Isparta ve Burdur’da meydana gelen depremlerin Konya vilayetince üst makamlara bildirildiği görülmektedir. Konya Valisi Azmi Bey’in Isparta ve Burdur’daki deprem sonrası Dâhiliye Nezareti’ne yazdığı 4 Ekim 1914 tarihli telgrafta, Burdur şehrini gezdiğini, şehirdeki yapıların dörtte üçünün harap olduğunu, yüzlerce kişinin hayatını kaybettiğini, çadıra ve ekmeğe büyük ihtiyaç olduğunu, yaralıların sayısının fazla olduğunu ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber doktor ve ilacın kâfi olmadığı felaketin derecesini tasvir edemeyeceğini ve Isparta’nın da aynı olduğunu öğrendiğini dile getirilmektedir. Hala depremlerin devam ettiği ve çadır, doktor, ekmek ve ilaca en çok ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. (BOA, DH.İ.UM. EK., 72/65) Civar köylerin de harap olduğu bilgisi yanında kazalar hakkında henüz bilgi alamadığını yazması depremin şiddetini göstermektedir.

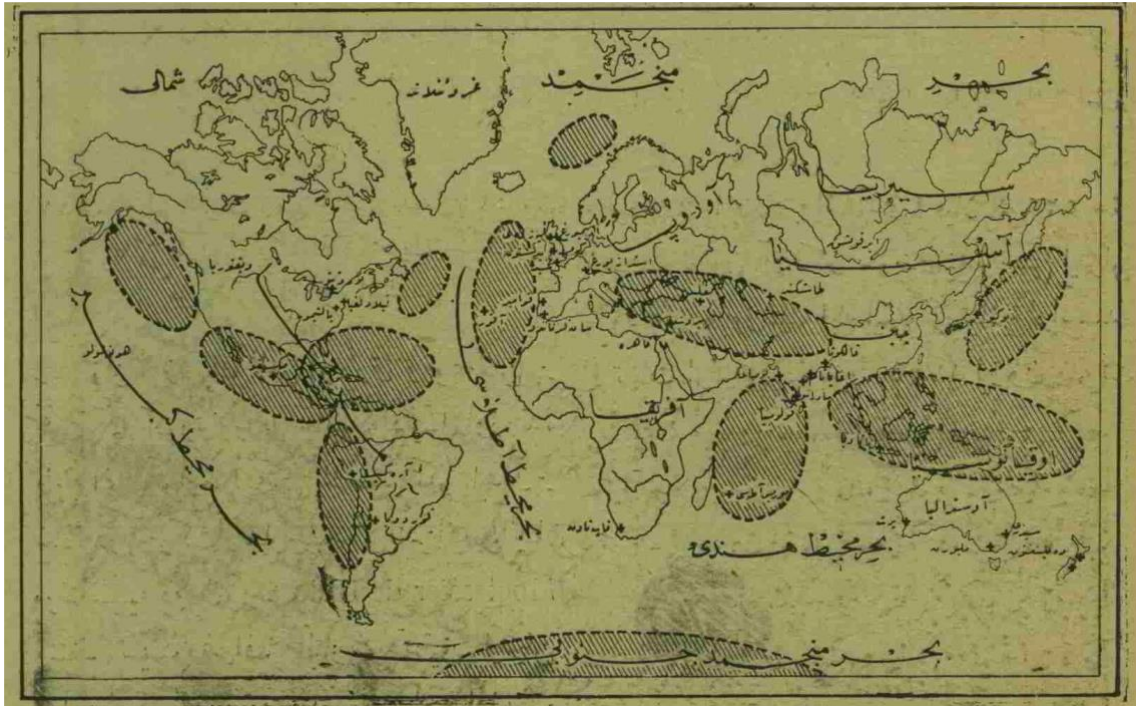
Azmi Bey, bir sonraki telgrafında Isparta ile iletişim kurduğunu, Isparta’daki hane ve dükkânların sekizde birinin harap olduğunu, 208 kişinin öldüğünü ve enkaz altında çok sayıda

kişinin kalmış olabileceğini ifade etmiştir. Keza Isparta köylerinin de çoğunun harap olduğunu aynı telgrafta yazıldığı anlaşılmaktadır (BOA, DH.İ.UM. EK., 72/65).

Bu depremde Isparta ve Burdur halkının zarar ve ihtiyaçlarının karşılanması için iane olarak Suriye Vilayeti 25.000 guruşu Konya Valiliğine gönderdiğini Suriye Valisi Hulusi Bey'in telgrafından anlaşılmıştır (BOA, DH. UMVM, 58/58).

1918 AKŞEHİR DEPREMİ

1918 Ocak ayında Akşehir'de üç gün aralıklı olarak depremler yaşandığı kaydedilmiştir. İlki 14 Ocak gecesi saat dört sularında güneyden kuzeye doğru hafifçe ve 15 Ocak gecesi saat dokuz buçuktan on bire kadar fasılalı ama sürekli dört deprem ve 16 Ocak gecesi zevali saat yedi raddelerini birbirini müteakip ikinci bir deprem, ve saat sekize doğru 1, az ara ile 3 defa daha deprem olurken ve yine 20 dakika sonra 1, ve saat altıda 5 defa toplamda 17 deprem olduğunu Konya valisi Mehmed Muammer Bey'in Dahiliye Nezaretine 21 Ocak 1918 tarihinde yazdığı bilgilendirme yazısından anlaşılmakta ve yine bu depremler sırasında herhangi bir zarar ve hasarın olduğu haber verilmiştir (BOA, DH.İ.UM.EK., 44/24).

1928 tarihli dünya deprem haritası (Hayat, 1928, s.10)

DEPREM YARALARININ SARILMASI

Osmanlı'da deprem için gönderilen yardım paralarının zaruret halinde başta mülteci ve muhacirlerin sağlık, iâşe ve iskanları için de kullanıldığı görülmektedir (BCA, 272-0-0-12 / MUHACİRİN, 39/34-2).³

Bu tür uygulama yani ihtiyaç lüzumunda mülteciler için toplanılan ianenin depremde zarar görenler için kullanılması yeni bir uygulama olmadığı öncesinde farklı yerlerde böyle bir uygulamaya gidildiği anlaşılmaktadır (BOA, DH.MKT., 1812/38).

Deprem ve sonrası yapılacaklarla ilgili olarak Meclis-i Vükela 1910 (R. 22 Nisan 1326) tarihli mazbatasında; Ulukışla'da 1907 tarihinde meydana gelen depremde zarar gören binaların yapımı için gerekli olan paranın Konya valiliğinden gelen yazı ve ekinin Dahiliye Nezareti'nin 30 Nisan 1910 tarihli tezkiresinde okunduktan sonra şu kararların alındığı görülmüştür. Depremden dolayı zarar gören iki yüzü geçen ev, cami ve okulun gerekli inşasının, halkın taahhüdü ile yapılması ve işlerde halkın çalışacağı, usta masraflarının yapılan keşif sonucu 73.838 guruş olduğu anlaşılmıştır. Depreme maruz kalanlara yardım için belediyece, selden zarar görenlere yapılan yardımlardan gönderilmiş olduğu ve elde 17.000 guruş paranın kaldığından bahsedildiği ve inşaata hemen başlanması gerektiğinden işin uzamaması ve aynı yıl tamamlanması gerektiği ifade edilmiştir (BOA, MV., 139/98).

25 Aralık 1921 tarihli telgrafta ise;

Konya'daki depremzedelere tahsis edilen tedavi ve ilaç için gönderilen 20.000 guruşluk havaleden gerek muhacir ve gerekse mültecilerin de tedavi ve ilaçlarının temini konusunda ihtiyaç dahilinde bu paradan kullanılması gerektiği söylenmiştir (BCA, 272-0-0-12/ MUHACİRİN, 39/34-2).

DEPREMDE VERGİLER

1887 yılında Antalya'nın Elmalı kazasına bağlı Ovacık karyesinde bir deprem olduğunun, deprem münasebetiyle ilgili ahalinin bu senelik temettü ve emlak vergilerinden muaf olması talebi, Konya Valiliği tarafından Maliye Nezareti'ne iletilmiştir.

Cevabi yazıda yangın ve deprem gibi semavi ve arazi afetlerle yıkılan bina vergisinin düşürülerek arsalardan binde dört vergi alınması eskiden gelen bir uygulama olduğu ve bugüne kadar deprem, yangın gibi durumlarda verginin tamamen af edildiğine dair örnek olmadığı gibi

³ Belgeler 1921 tarihli olduğu için metinde de Osmanlı olarak ifade edilmiştir. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi tasnifi, Cumhuriyet'ten sonrasını değil, 1880'li yıllardan itibaren belgenin çıkış yerine göre tasnif yaptıkları anlaşılmaktadır.

uygun da olmayacağı yalnız bir senelik mühlet verilebileceğine dair karar verildiği anlaşılmaktadır (BOA, DH.MKT., 1444/34).

Buna örnek teşkil eden bir hadise de 1851 tarihinde Meğri/Fethiye halkının depremten dolayı o yıla mahsus vergi affı talebi yine bir yıl ertelemeli olarak kabul edildiği ama bütün vergi affının uygun olmadığı bildirilmiştir (BOA, A.MKT.MVL.49-23).

SONUÇ

Bu çalışma, 1864-1923 yılları arasında Konya ve çevresinde meydana gelen depremlerin Osmanlı arşiv kayıtları ışığında incelenmesini amaçlamıştır. İnceleme, 1864 tarihli Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi çerçevesinde Konya Vilayeti sınırları esas alınarak yapılmıştır. Elde edilen veriler, Osmanlı idaresinin deprem sonrası uygulamalarında sistemli ve koordineli bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Deprem sonrası süreçte halkın ihtiyaçlarının karşılanması, mülki amirlerin bizzat denetiminde ve Dâhiliye Nezareti ile koordineli şekilde yürütülmüştür. Barınma, iâşe ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere temel ihtiyaçların temini sağlanmış, depremzedelere nakdi ve gayr-i nakdi yardımlar yapılmıştır. Ayrıca depremten etkilenen bölgelerde vergiler binde dörde kadar düşürülmüş, zaruret halinde bir yıllık vergi ertelenmesi uygulanmıştır.

Arşiv belgeleri, 1866 Ilgın Depremi’nde mahalle mahalle evlerin ve kamusal yapıların zarar tespitinin yapıldığını, Bulasan köprüsü gibi kamu altyapısına ilişkin hasarların ayrıntılı şekilde kaydedildiğini göstermektedir. 1887 Akşehir, 1892 Burdur, 1914 Isparta-Burdur ve 1918 Akşehir depremleri gibi olaylarda, depremlerin şiddeti “top şiddeti” veya “top atışı” gibi tabirlerle ifade edilmiş ve artçı depremler “aralık aralık devam etmekte” ifadesiyle aktarılmıştır. Depremlerin yanı sıra, kaynak suları ve obruk oluşumları gibi doğal etkilerin de kayıtlarda yer aldığı görülmektedir.

Osmanlı’da depremle mücadelede bilim insanlarının açıklamaları ve dua, tilavet ve istiğfar dini uygulamaların da sürece dahil edildiği; bir çeşit maddi-manevi önlenmelere başvurulduğu anlaşılmaktadır. Yer altındaki enerjiyi boşaltmak amacıyla kuyular açıldığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca, farklı vilayetlerden gönderilen yardımların, ihtiyaç doğrultusunda depremzedeler ve mülteci/muhacirlerin sağlık ve barınma gereksinimlerinde kullanılabildiği görülmüştür.

Sonuç olarak, Osmanlı yönetiminin deprem sonrası uygulamaları hem idari hem de sosyal açıdan bir kriz yönetimi yaklaşımını yansıtmaktadır. Depremlere karşı yapılan yardım, vergi düzenlemeleri, zarar tespitleri ve arşiv kayıtları, dönemin devlet idaresinin imkanları dahilinde

afetlere karşı gösterdiği duyarlılığı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı arşivleri, deprem yönetimi ve soysal birliktelik ve dayanışma mekanizmalarının anlaşılmasında önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-a). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.MKT.MHM. fonu, 354/43 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-b). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ.MVL. fonu, 562/25245 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-c). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.HUS. fonu, 207/30 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-d). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.HUS. fonu, 207/35 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-e). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.PRK.SRN. fonu, 3/50 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-f). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İ.UM.EK. fonu, 89/33 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-g). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.A.HUS. fonu, 305/16 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-h). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İ.UM.EK. fonu, 72/65 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-i). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT. fonu, 1444/34 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-j). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.UMVM fonu, 58/58 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-k). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.İ.UM.EK. fonu, 44/24 numaralı belge* [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-l). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT. fonu, 1812/38 numaralı belge* [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-m). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MV. fonu, 139/98 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-n). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.MKT.MVL. fonu, 49/23 numaralı belge [Arşiv belgesi].

300 1864-1923 yılları arasında Konya ve Konya'ya bağlı yerlerde depremlerin Osmanlı Arşivlerine göre değerlendirilmesi

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-o). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT. fonu, 1992/122 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (n.d.-p). Cumhuriyet Arşivi, 272-0-0-12 / MUHACİRİN fonu, 39/34-2 numaralı belge [Arşiv belgesi].

Telif Eserler

Ali Muzaffer. (1892). Tabakatü'l-arz (Zelzele). *Mektep*, 1(60), 108–111.

Durduran, S. S., Eren, Y., Kansun, G., & Sarı, F. (2010). *Geçmişten günümüze Konya depremlerinin coğrafi bilgi istemi ile irdelenmesi* [Bildiri sunumu]. III. Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu, Gebze, Türkiye.

Elmas, A. (2023). Depremi saraya anlatmak: İstanbul'da 1894 Zelzele-i Azîmesi ve Louis Sabuncu'nun depremi bilimsel açıdan izah girişimi. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 95–96.

Muşmal, H. (2008). Konya Eyaleti Ilgın Kazası'nda yaşanan 1866 depremi üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 517–528.

Musahabe-i fenniye; Sismograf-Zelzele-nüvis aleti nasıl çalışır? (1909, 28 Mart). *Şehbal*, 2, 32–33.

Yiğit, İ. (2023). Depremler ve tahribat. In *Konya İli ve İlçelerinin tarihî süreç çerçevesinde çevre, şehircilik ve iklim değişikliği* (ss. 237–241). Alioğlu Matbaası.

Zelzele ve zelazil-i meşhure. (1881, 30 Kasım). *Mecmua-i Ebuzziya*, 2(17), 529.

Zelzeleler, sebepleri ve tesirleri. (1928, 12 Nisan). *Hayat*, 3(32), 9.

[illegible]

تفقه في كلامه ورويه صحيحه

[illegible]

خواب و بیداری

فمنه ^{١٨}الاجتماع

Y. PRASANN 3/50

